«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Ректор Національного університету
«Одеська юридична академія»
проф. Олег ТОДОЩАК
_____
«08» ____10_____ 2025 р.

ВИСНОВОК

Національного університету «Одеська юридична академія» щодо дисертації Воробйова Віталія Анатолійовича «Інституційні детермінанти формування системи політичного представництва в Україні», поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 052 «Політологія», затвердженої Вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» від 22 жовтня 2018 року, протокол № 3.

ВИТЯГ

з протоколу **№ 4 засідання фахового семінару кафедри політичних теорій Національного університету «Одеська юридична академія» від 7 жовтня 2025 року.**

Присутні:

доктор історичних наук, професор, завідуюча кафедрою політичних теорій Кормич Л. І.; доктор політичних наук, професор Мамонтова Е. В; доктор політичних наук, професор Яковлев Д. В.; доктор політичних наук, професор Вітман К. М.; доктор політичних наук, доцент Завгородня Ю. В.; кандидат політичних наук, доцент Краснопольська Т. М.; кандидат історичних наук, доцент Сушко А.І.; доктор філософії з політології, доцент кафедри Лисянський П. Л., здобувач Воробйов В.А.

З присутніх – 5 докторів наук (4 доктори політичних наук, 1 доктор історичних наук), 2 кандидата наук (1 кандидат політичних наук, 1 кандидат історичних наук), 1 доктор філософії з політології – фахівців за профілем поданої на розгляд дисертації.

Порядок денний:

Обговорення дисертаційного дослідження В.А. Воробйова «Інституційні детермінанти формування системи політичного представництва в Україні», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія» щодо його рекомендації для розгляду та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

Слухали:

Доповідь здобувача ступеня доктора філософії В.А. Воробйова «Інституційні детермінанти формування системи політичного представництва в Україні» на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 052 «Політологія».

Доповідач у виступі обґрунтував актуальність теми дослідження, визначив мету, завдання, методологію, визначив об'єкт та предмет дослідження, виклав основні наукові положення та висновки, сформульовані в процесі проведеного дослідження, вказав на теоретичну та науково-практичну значимість роботи.

Зазначив, що в умовах демократичної організації суспільного життя одна із визначальних ролей належить політичному представництву. У сучасних умовах розвиток політичного представництва обумовлений інституційними детермінантами. Дослідження інституційних детермінант політичного представництва є актуальним для вітчизняної політичної науки, як у теоретичному вимірі, так і точки зору імплементації фундаментальних основ політичного представництва у практику українського суспільства. Вплив інституційних детермінант політичного представництва на увесь простір політичного та соціальної взаємодії важко переоцінити. Оптимізація інституційного дизайну у сучасних умовах неможлива без суттєвого

підвищення ролі інституційних детермінант політичного представництва, які сприяють політичній активності громадян у електоральному процесі, структурують процес вироблення та впровадження публічної політики.

У процесі формування системи політичного представництва особливої ваги набуває вирішення дилем вибору моделі розвитку інституційних детермінант, які формувались історично та віддзеркалюють у сучасних умовах протилежні тренди політичного представництва. Йдеться про вибір між «реальними володарями» публічної влади та її «номінальними утримувачами», про дилему вибору моделі політичного представництва «лідер vs. інститути» (ідея та практики «політичного лідерства» та потреби у зміцненні інститутів). Серед інших дилем інституційних детермінант формування системи політичного представництва визначено ті, які потребують нагального вирішення в Україні: - політичне представництво vs. насильство; - раціональність vs. інстинктивність; - справедливість vs. рівність.

Нові виклики для політичного представництва обумовлені становленням інформаційного (мережевого) суспільства, вони пов'язуються із комунікативним виміром політичного представництва: медіатизацію політичного представництва, медіа-скандалами та тиском влади на свободу слова у масмедіа. Сучасні демократичні трансформації потребують підвищення ефективності інституційних детермінант політичного представництва, взаємодії масмедіа, політичних партій та рад різних рівнів.

Відповідно до мети та завдань дисертаційної роботи була визначена структура та обсяг дисертації. Широка джерельна база з тематики дослідження визначили наукову новизну, актуальність та достовірність викладених положень і висновків дисертації.

В процесі обговорення дисертації **були поставлені такі питання:**

Доктор політичних наук, професор Мамонтова Е.В. Які методи дослідження ви вважаєте найбільш адекватними для виявлення та аналізу інституційних детермінант формування системи політичного представництва в Україні?

Відповідь Воробйова В.А.: Дякую за запитання. Для вирішення визначених дослідницьких завдань було використано як загальнонаукові так і спеціальні наукові методи. Зокрема, методи аналізу та синтезу, структурно-функціональний метод, системний метод тощо. Компаративний метод використовувався для визначення впливу виборчого законодавства та пропорційного партійного представництва або мажоритарної системи на електоральні відносини між громадянами та їх представниками на різних етапах формування системи політичного представництва в Україні, його застосування дозволило здійснити порівняльний аналіз мажоритарної та пропорційної виборчої систем, окреслити основні напрямки модернізації виборчої системи України. Методи синергетики (теорія самоорганізації) дозволили обґрунтувати процес формування політичного представництва із соціального хаосу, констатувати відірваність системи політичного представництва в Україні від реальних соціальних груп, штучне конструювання інституційних детермінант політичного представництва та наголосити на необхідності впровадження принципів самоорганізації у партійне будівництво.

Для визначення сутності інституційних детермінант найбільш релевантним було застосування інституційного методу, передусім – нового інституціоналізму. Завдяки цьому методу визначено та охарактеризовано етапи формування інституційних детермінант у традиції політичного представництва. Історичний інституціоналізм застосовувався задля визначення історичних джерел формування інституційних детермінант політичного представництва.

У цілому, інституційний метод дозволив сфокусувати дослідницьку увагу на процесі інституціоналізації, відобразити недоліки мажоритарної виборчої системи відносно інституціоналізації політичних партій, структурованості парламенту тощо.

Доктор політичних наук, професор Яковлев Д.В. Що саме ви відносите до інституційних детермінант системи політичного представництва?

Відповідь Воробйова В.А.: Дякую за питання. У дослідженні концептуалізовано інституційні детермінанти, які сприяють формуванню демократичної системи політичного представництва. До них віднесено політичні партії, масмедіа, парламент та інститут виборів. У взаємодії цих інституційних детермінант визначається (детермінується) принцип демократичного представництва різних соціальних груп задля вироблення публічної політики, спрямованої на реалізацію суспільного інтересу. Акцентовано необхідність трансформацій партій, деолігархізації медіа, вибору між мажоритарною та пропорційною електоральними системами задля забезпечення справедливого та пропорційного парламентського представництва. Однією із умов демократичного політичного представництва визначено раціональні парламентські дебати між фракціями щодо визначення сутності суспільного інтересу та напрямків його досягнення.

Доктор політичних наук, доцент Завгородня Ю.В. У продовження попереднього запитання. Розкрийте сутність електоральної системи як інституційної детермінанти політичного представництва?

Відповідь Воробйова В.А.: Дякую за запитання. Електоральну систему визначено в якості однієї із головних інституційних детермінант політичного представництва. До основних проблем електоральної системи як інституційної детермінанти політичного представництва віднесено: «гібридність» виборчої системи, медіатизацію політики та медіа-скандали як чинники електорального вибору, персоніфікацію політичних проектів, деідеологізацію виборчих змагань, централізацію виборчих кампаній тощо. Обґрунтовано, що модернізація виборчої системи потребує впровадження пропорційної виборчої моделі з відкритими списками. Навпаки, повернення до мажоритарної моделі є паттерном демодернізації. Після завершення війни Україну очікують найскладніші вибори в її політичній історії, які потребують вирішення питань

щодо припинення режиму воєнного стану, забезпечення безпеки під час організації агітації та голосування, відновлення інфраструктури, голосування внутрішньо переміщених осіб, голосування за кордоном тощо

Доктор політичних наук, професор Вітман К. М. В процесі обговорення було представлено позитивні аспекти та очікування від комунікативної складової формування системи політичного представництва в Україні. Як саме вони впливають на політичне представництво?

Відповідь Воробйова В.А.: Дякую за запитання. Комунікативне конструювання політичного представництва забезпечує публічну репрезентацію інтересів індивідів та спільнот. Водночас, зростає рівень маніпуляцій громадською думкою, підміна реальних проблем та інтересів штучно сконструйованими загрозами з боку медіакратії. Відзначено, що представницька демократія реалізується за допомогою мережі вертикальних та горизонтальних комунікацій. З одного боку, відбувається суттєве підвищення значущості комунікації у діяльності традиційних інститутів політичного представництва, які постали у процесі модернізації (вибори, партійна та парламентська діяльність). З іншого боку, посилюється вплив простору інтернет-комунікацій на політичне представництво, а традиційні масмедіа поступаються місцем соціальним мережам, платформам та месенджерам.

Кандидат політичних наук, доцент Краснопольська Т. М. Які функції політичної комунікації визначено у процесі забезпечення політичного представництва?

Відповідь Воробйова В.А.: Дякую за запитання. Виокремлено та досліджено наступні функції політичної комунікації у процесі забезпечення політичного представництва, які набувають особливої ваги в умовах мережевого суспільства: - інтеграція та диференціація індивідуальних та колективних політичних акторів; - досягнення консенсусу на основі комунікативної раціональності; - обмін суспільно значущою інформацією та її інтерпретаціями. Визначальним чином на трансформації комунікативного

виміру політичного представництва впливають процеси віртуалізації політики, медіатизації політичного представництва, представництва потребують не лише територіальні, а й комунікативні спільноти. Обґрунтовано, що у просторі інтернет-комунікацій спільноти формуються за принципом різоми.

Кандидат історичних наук, доцент Сушко А.І. Яка основна роль політичних партій, як інституту політичного представництва?

Відповідь Воробйова В.А.: Дякую за запитання. Партії, як інститут політичного представництва в Україні характеризуються формуванням партійної олігархії, персоналізацією, використанням комунікативних технологій під час електоральних змагань та, водночас, низьким рівнем активності у міжвиборчий період, недостатньою увагою до розбудови осередків тощо. Партії як інститут політичного представництва діють відповідно до інтересів олігархії, бюрократії та медіакратії. Окремо відзначено вплив «ленінського» принципу партійної організації (поділ партії на активне ядро та пасивну масу) та подальших процесів декомунізації на партійну політику, як на місцевому так і на загальнонаціональному рівнях. Сформульовано дилему партійного представництва: штучне конструювання політичних партій (олігархічних партійних проектів) за допомогою медіа-скандалів та політичних шоу у масмедіа vs. партії, які утворюються із «соціального хаосу» на основі соціальної самоорганізації громадян та подальшої інституціоналізації у вигляді руху «знизу». Констатовано, що у відносинах між партіями та громадянами (як і у внутрішньопартійній взаємодії) переважають вертикальні комунікації: рух інформації спрямований від партійної олігархії до суспільства за посередництва медіакратії.

В процесі обговорення дисертації **виступили:**

Науковий керівник – доктор історичних наук, професор Кормич Л.І. ознайомила присутніх із своїм висновком стосовно роботи. Відзначила актуальність дисертаційного дослідження, повноту викладення матеріалу в 4-х опублікованих статтях (одна із яких у зарубіжному виданні) та належний

рівень апробації результатів дослідження у 6-ті всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях. Підкреслила, що робота вирізняється високим рівнем теоретичного аналізу, міждисциплінарним підходом і практичною значущістю для вдосконалення інституційних детермінант формування системи політичного представництва в Україні. Автор комплексно дослідив політичні, інституційні та комунікаційні чинники системи політичного представництва, запропонував інноваційну модель організаційно-правового механізму формування системи політичного представництва, а також сформулював низку дуже слушних практичних рекомендацій. Актуальна постановка проблеми дослідження та логічне викладення матеріалу сприяли науковій новизні та формулюванню важливих практичних рекомендацій щодо комплексної трансформації політико-правового, організаційного та комунікаційного середовища системи політичного представництва, її інституційних детермінант. Важливим є акцент на інноваційних технологіях, які впроваджуються в політичну комунікацію в процесі медіатизації формування системи політичного представництва. Також матиме практичне значення авторське бачення викликів, що постануть перед суспільством в умовах перших повоєнних виборів як інструменту оновлення складових політичного представництва.

Дисертація В.А. Воробйова є завершеною та самостійною роботою, яка відповідає всім вимогам і може бути рекомендована до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 052 – «Політологія».

В обговоренні взяли участь і виступили:

Доктор політичних наук, професор Вітман К.М., відзначив, що автором запропоновано цілісну й добре структуровану систему вдосконалення інституційних детермінант формування системи політичного представництва в Україні. Позитивно оцінив комплексність підходу, який охоплює цифрову трансформацію, розвиток кадрового та інституційного потенціалу, удосконалення нормативно-правових засад, впровадження систем

моніторингу й оцінювання, забезпечення прозорості, належне ресурсне підґрунтя, міжнародну співпрацю, інновації та формування інституційних детермінант формування системи політичного представництва в Україні. Зауважив, що запропоновані авторські інструменти й управлінські рішення є практично орієнтованими та здатні стати дієвою основою для формування інституційних детермінант системи політичного представництва в Україні.

Враховуючи вищевикладене дисертація В.А. Воробйова на тему «Інституційні детермінанти формування системи політичного представництва в Україні», відповідає вимогам, які пред'являються до досліджень такого рівня, та може бути рекомендована для розгляду і захисту в разовій спеціалізованій вченій раді на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 – «Політологія».

Доктор політичних наук, професор Яковлев Д.В. відзначив високий рівень теоретичного осмислення предмета та об'єкта дослідження, а також те, що автор чітко структуровано і методологічно обґрунтовано розкрив поняття «інституційних детермінант» в системі політичного представництва, інтегрувавши сучасні підходи політичної науки, інституційний підхід у історичній, соціологічній, дискурсивній версіях. Це дозволяє розглядати інституційні детермінанти формування системи політичного представництва в Україні не лише як інструмент, а як простір соціального впливу та репрезентації інтересів груп та спільнот. Робота значуща не лише для науки, а й для практичного формування ефективної системи політичного представництва в Україні.

Таким чином, дисертація відповідає вимогам до таких робіт та може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 052 «Політологія».

Кандидат політичних наук, доцент Краснопольська Т.М. відзначила, що дисертація вирізняється актуальністю та практичною спрямованістю. Особливо важливо, що автор не обмежився лише теоретичним аналізом, а розробив комплексну модель дієвого механізму впровадження інституційних

детермінанти формування системи політичного представництва в Україні. Такий підхід має реальну прикладну цінність для політики, виборчих кампаній та діяльності органів публічної влади й може бути використаний при розробці програм політичного розвитку, модернізації інститутів політичного представництва, публічної служби та публічного адміністрування. Враховуючи це, вважає, що дисертація може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 052 «Політологія».

Доктор політичних наук, доцент Завгородня Ю. В. зауважила, що особливу увагу заслуговує емпірична частина роботи. Поєднання кількісних і якісних методів, включаючи аналіз документів, матеріалів масмедіа, програм політичних партій, кейс-стаді, дало змогу не лише виявити інституційні детермінанти системи політичного представництва в Україні, а й зафіксувати проблеми та перспективи їх формування. Це демонструє не лише глибину дослідження, а й його людську вимірність, значущість для сучасного українського суспільства.

Відзначила, що такий підхід посилює довіру до результатів дослідження і створює передумови для реальних трансформацій, рекомендуючи дану дисертаційну роботу до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 052 «Політологія».

Доктор політичних наук, професор Мамонтова Е. В. вказала, що у дисертації Віталія Воробйова чітко простежується орієнтація на міжнародні стандарти та розробки у сфері впровадження та демократизації інституційних детермінант формування системи політичного представництва в Україні. Звернення до рамкових документів, матеріалів медіа, програм політичних партій, результатів електоральних кампаній тощо, дозволяють розглядати запропоновану автором модель як таку, що відповідає кращим світовим практикам.

Цінним є те, що ця модель адаптована до українських реалій і може бути практично застосована в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Відзначила, що дисертація може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 052 «Політологія».

Узагальнюючи результати обговорення, дисертацію В.А. Воробйова «Інституційні детермінанти формування системи політичного представництва в Україні»,подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія» можна рекомендувати до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

На основі результатів обговорення присутніх на засіданні вирішили затвердити такий:

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Воробйова Віталія Анатолійовича «Інституційні детермінанти формування системи політичного представництва в Україні», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 – «Політологія». в галузі знань 05 – «Соціальні та поведінкові науки».

Обґрунтування вибору теми дослідження. В умовах демократичної організації суспільного життя одна із визначальних ролей належить політичному представництву. У сучасних умовах розвиток політичного представництва обумовлений інституційними детермінантами. До них відносяться, передусім, політичні партії, парламентаризм, масмедіа. У залежності від інституційних детермінант та інституційної взаємодії між партіями, парламентом та масмедіа в Україні повною мірою залежить реалізація демократичного політичного представництва.

Тема є міждисциплінарною за характером й інтегрує підходи політичної науки, зокрема, неоінституціоналізму, синергетики, теорії комунікації, модернізації, публічної політики (у вимірі політичного представництва) та публічного управління. Її наукова новизна поєднується з практичною значущістю – зокрема, у контексті європейської та євроатлантичної інтеграції України, впровадження принципів інклюзивності та модернізації системи публічного управління.

Обрана тема відповідає сучасним викликам політичної науки, сприяє розширенню аналітичного поля досліджень у сфері інституційних детермінант системи політичного представництва та становить вагомий внесок у розуміння механізмів формування ефективного і справедливого врядування.

Тема затверджена Вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» від 22 жовтня 2018 року, протокол № 3.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційна робота виконана в рамках наукових досліджень

Національного університету «Одеська юридична академія», у контексті теми: «Правове та соціальне життя України у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» на 2021–2025 рр. (державний реєстраційний номер 0122U000266), а також у межах плану науково-дослідницької роботи кафедри політичних теорій факультету психології, політології та соціології Національного університету «Одеська юридична академія» – «Людиноцентристський вимір політики в умовах цифрових трансформацій».

Об'єктом дослідження є формування системи політичного представництва в Україні. **Предметом дослідження** виступають інституційні детермінанти формування системи політичного представництва в Україні.

Мета дисертаційної роботи – визначити на основі комплексного політологічного аналізу інституційні детермінанти формування системи політичного представництва в Україні.

Реалізація поставленої в дослідженні мети зумовила необхідність вирішення таких **завдань**:

- визначити теоретико-методологічні основи дослідження інституційних детермінант формування системи політичного представництва;
- окреслити історичні джерела політичного представництва;
- охарактеризувати основні етапи формування традиції політичного представництва;
- визначити сутність комунікативного конструювання політичного представництва;
- конкретизувати політичну комунікацію в умовах представницької демократії, як процес, що розгортається між полюсами чутливості та відчуження;
- визначити функції масмедіа у системі політичного представництва;
- охарактеризувати роль політичних партій як інституційної детермінанти політичного представництва та процес їх становлення із соціального хаосу між олігархією та самоорганізацією;
- дослідити парламент як інститут політичного представництва;

- конкретизувати вибір між пропорційною та мажоритарною виборчими системами як детермінанту політичного представництва в електоральному процесі.

Методи дослідження. Для вирішення визначених дослідницьких завдань та реалізації поставленої в дисертаційній роботі мети було використано як загальнонаукові так і спеціальні наукові методи. Зокрема, методи аналізу та синтезу, структурно-функціональний метод, системний метод тощо. Системний метод дозволяє визначити роль інституційних детермінант у формуванні системи політичного представництва та як складову політичної системи у цілому, а структурно-функціональний – дослідити функції таких інститутів політичного представництва, як масмедіа, політичні партії та парламент, а також обґрунтувати структурно-функціональну модель політичного представництва. Компаративний метод використовувався для визначення впливу виборчого законодавства та пропорційного партійного представництва або мажоритарної системи на електоральні відносини між громадянами та їх представниками на різних етапах формування системи політичного представництва в Україні, його застосування дозволило здійснити порівняльний аналіз мажоритарної та пропорційної виборчої систем, окреслити основні напрямки модернізації виборчої системи України. Методи синергетики (теорія самоорганізації) дозволили обґрунтувати процес формування політичного представництва із соціального хаосу, констатувати відірваність системи політичного представництва в Україні від реальних соціальних груп, штучне конструювання інституційних детермінант політичного представництва та наголосити на необхідності впровадження принципів самоорганізації у партійне будівництво.

Для визначення сутності інституційних детермінант найбільш релевантним було застосування інституційного методу, передусім – нового інституціоналізму. Завдяки цьому методу визначено та охарактеризовано етапи формування інституційних детермінант у традиції політичного представництва. Історичний інституціоналізм застосовувався задля

визначення історичних джерел формування інституційних детермінант політичного представництва.

У цілому, інституційний метод дозволив сфокусувати дослідницьку увагу на процесі інституціоналізації, відобразити недоліки мажоритарної виборчої системи відносно інституціоналізації політичних партій, структурованості парламенту тощо.

Для вирішення визначених завдань та досягнення дослідницької мети застосовано відповідну логіку викладення матеріалу – від окреслення історичних джерел політичного представництва до обґрунтування вибору між пропорційною та мажоритарною системами як детермінанти парламентського представництва в умовах європейської інтеграції.

Наукова новизна полягає у вирішенні однієї з актуальних проблем політичної науки, пов'язаної із визначенням інституційних детермінант формування системи політичного представництва в Україні, яка наразі не отримала достатньої розробки у теоретичних дослідженнях. Наукова новизна одержаних у дисертації результатів полягає у наступному:

Уперше:

- у вітчизняній політичній науці здійснено комплексний теоретичний аналіз інституційних детермінант формування системи політичного представництва. Концептуалізовано інституційні детермінанти, які сприяють формуванню демократичної системи політичного представництва. До них віднесено політичні партії, масмедіа, парламент та інститут виборів. У взаємодії цих інституційних детермінант визначається (детермінується) принцип демократичного представництва різних соціальних груп задля вироблення публічної політики, спрямованої на реалізацію суспільного інтересу. Акцентовано необхідність трансформацій партій, деолігархізації медіа, вибору між мажоритарною та пропорційною електоральними системами задля забезпечення справедливого та пропорційного парламентського представництва. Однією із умов демократичного політичного представництва визначено раціональні парламентські дебати між

фракціями щодо визначення сутності суспільного інтересу та напрямків його досягнення. Аргументовано, що розвиток інституційних детермінант політичного представництва залежить від вирішення дилем вибору між індивідуальним та колективним представництвом, пропорційною та мажоритарною виборчою системою, однопалатним та двопалатним парламентом;

- визначено електоральну систему в якості інституційної детермінанти політичного представництва. Обґрунтовано необхідність підвищення ефективності інституційної взаємодії між масмедіа, політичними партіями, парламентом задля впровадження електоральної моделі, яка б сприяла раціональному вибору громадян та забезпечувала демократичне політичне представництво. Цей вибір знаходиться у просторі між альтернативами мажоритарної та пропорційної системи. Історично в Україні виборча система коливалась між мажоритарною (представництво депутатів від виборчих округів) та пропорційною (принцип партійного представництва) системами. Визначено зв'язок між політичним та народним представництвом під час виборчих кампаній (в Україні відбулись 23 загальнонаціональні виборчі кампанії (7 президентських, з них 1 дострокова, одна – позачергова), 8 парламентських (з них 4 дострокових) та 8 місцевих). «Електоральний маятник», який розпочав рух з мажоритарної системи (1994 рік) дійшов до гібридної моделі, яка поєднала мажоритарну та пропорційну моделі (вибори 2006 та 2007 років). Гібридна електоральна модель утворила гібридну модель політичного представництва. У контексті вибору між пропорційною та мажоритарною електоральною моделями інтерпретовано політичне представництво як кредит довіри від громадян (виборців) до депутатів. До основних проблем електоральної системи як інституційної детермінанти політичного представництва віднесено: «гібридність» виборчої системи, медіатизацію політики та медіа-скандали як чинники електорального вибору, персоніфікацію політичних проектів, деідеологізацію виборчих змагань, централізацію виборчих кампаній тощо. Обґрунтовано, що модернізація

виборчої системи потребує впровадження пропорційної виборчої моделі з відкритими списками. Навпаки, повернення до мажоритарної моделі є паттерном демодернізації. Після завершення війни Україну очікують найскладніші вибори в її політичній історії, які потребують вирішення питань щодо припинення режиму воєнного стану, забезпечення безпеки під час організації агітації та голосування, відновлення інфраструктури, голосування внутрішньо переміщених осіб, голосування за кордоном тощо;

- представлене авторське бачення комунікативної складової формування системи політичного представництва в Україні. Комунікативне конструювання політичного представництва забезпечує публічну репрезентацію інтересів індивідів та спільнот. Водночас, зростає рівень маніпуляцій громадською думкою, підміна реальних проблем та інтересів штучно сконструйованими загрозами з боку медіакратії. Відзначено, що представницька демократія реалізується за допомогою мережі вертикальних та горизонтальних комунікацій. З одного боку, відбувається суттєве підвищення значущості комунікації у діяльності традиційних інститутів політичного представництва, які постали у процесі модернізації (вибори, партійна та парламентська діяльність). З іншого боку, посилюється вплив простору інтернет-комунікацій на політичне представництво, а традиційні масмедіа поступаються місцем соціальним мережам, платформам та месенджерам. Виокремлено та досліджено функції політичної комунікації у процесі забезпечення політичного представництва, які набувають особливої ваги в умовах мережевого суспільства: - інтеграція та диференціація індивідуальних та колективних політичних акторів; - досягнення консенсусу на основі комунікативної раціональності; - обмін суспільно значущою інформацією та її інтерпретаціями. Визначальним чином на трансформації комунікативного виміру політичного представництва впливають процеси віртуалізації політики, медіатизації політичного представництва, представництва потребують не лише територіальні, а й комунікативні спільноти. У просторі інтернет-комунікацій спільноти формуються за

принципом різоми, що потребує пошуку нової моделі політичного представництва;

удосконалено:

- розуміння ролі політичних партій як інституційної детермінанти політичного представництва. Визначено, що становлення інституту політичних партій відбувається у просторі між пострадянською олігархією та демократичною самоорганізацією суспільства, що обумовлює потребу подолання ряду викликів. Партії, як інститут політичного представництва в Україні, характеризуються формуванням партійної олігархії, персоналізацією, використанням комунікативних технологій під час електоральних змагань та, водночас, низьким рівнем активності у міжвиборчий період, недостатньою увагою до розбудови осередків тощо. Визначено, що партії як інститут політичного представництва нерідко діють відповідно до інтересів олігархії, бюрократії та медіакратії. Окремо відзначено вплив «ленінського» принципу партійної організації (поділ партії на активне ядро та пасивну масу), що потребує подальших процесів декомунізації партійної політики, як на місцевому так і на загальнонаціональному рівнях. Сформульовано дилему партійного представництва: штучне конструювання політичних партій (олігархічних партійних проектів) за допомогою медіа-скандалів та політичних шоу у масмедіа та партії, які утворюються із «соціального хаосу» на основі соціальної самоорганізації громадян та подальшої інституціоналізації у вигляді руху «знизу». Констатовано, що у відносинах між партіями та громадянами (як і у внутрішньопартійній взаємодії) переважають вертикальні комунікації: рух інформації спрямований від партійної олігархії до суспільства за посередництва медіакратії. Відзначено етапи демократичного процесу формування політичних партій на основі самоорганізації: 1) визначення реальної структури українського суспільства та її врахування у партійному будівництві; 2) інституціоналізація політичних партій на основі захисту суспільного інтересу та виокремлення партикулярних інтересів кожної соціальної верстви; 3) політичні дебати між партіями задля

визначення суспільного інтересу та напрямків подальшої його реалізації з урахуванням інтересів окремих груп. Наголос зроблено на прикладах самоорганізації українського суспільства (2004, 2013-2014 рр., 2022 – до сьогоднішнього часу).

- визначення впливу мас-медіа на формування системи політичного представництва. Досліджено процес медіатизації політичного представництва, виокремлено та проаналізовано головні функції масмедіа як інституційної детермінанти політичного представництва (інформаційну, критичну, просвітницьку, комунікативну, мобілізаційну, функцію соціалізації тощо). Визначено функцію артикуляції інтересів, як одну із найважливіших для масмедіа як інституційної детермінанти політичного представництва. Медіатизація політичного представництва характеризує перехід від формування громадської думки за допомогою медіа в індустріальному суспільстві до організації політичного представництва у постіндустріальну епоху. До складових медіатизації слід віднести розширення сфери публічності, зростання швидкості поширення інформації, плюралізацію простору масмедіа, урізноманітнення джерел політичної інформації. Визначено, що у мережевому суспільстві контроль держави над медіа є однією із ознак тоталітаризму, а медіакратія здатна спотворити демократичне політичне представництво. Відзначено зміну формату масмедіа як інституційної детермінанти політичного представництва (рух від текстової аналітики у друкованих медіа до аудіовізуальних медіа-скандалів епохи телебачення та нетривалих і сенсаційних повідомлень у форматі відеоблогінгу). Наголос зроблено на технології відеоблогінгу, яка завдяки інтерактивності, доступності та сумісності із іншими видами інтернет-комунікації має значний потенціал у процесі формування системи політичного представництва. Серед її переваг відзначено можливість безпосередньої комунікації громадян та політиків, оцінювання політиків у режимі реального часу, наочну демонстрацію популярності автора блогу та його окремих повідомлень, доступність та

демократичність (для створення необхідний смартфон), неможливість для влади обмежити вплив інформації, заблокувати чи видалити блог тощо.

- розуміння дилем інституційних детермінант політичного представництва, які формувались на різних історичних етапах. Поступове виникнення та розвиток інституційних детермінант (партії, вибори, громадські об'єднання, парламент, масмедіа тощо) утворили сучасний процес формування політичного представництва. Визначено його етапи: 1) публічна презентація політичним актором візії суспільного інтересу; 2) організація підтримки цього бачення з боку громадян; 3) політична діяльність у якості представника (репрезентанта) певної спільноти або суспільства у цілому. Визначено дилеми політичного представництва: 1) вибір між демократичним політичним представництвом та насильством; 2) вибір між прогресом та порядком; 3) вибір між раціональністю та інстинктивністю; 4) вибір між справедливістю та рівністю; 5) вибір між «реальними володарями» влади та її «номінальними утримувачами»; 6) вибір між «лідерами» та «інститутами» у процесі формування системи політичного представництва; 7) вибір між політичним представництвом у демократіях та авторитарних державах.

набуло подальшого розвитку:

- визначення зв'язку між процесом політичної та економічної модернізації і становленням демократичної системи політичного представництва. Обґрунтовано, що традиція політичного представництва напряму пов'язується із демократією, поза якою інституційні детермінанти політичного представництва (парламентів, партій, масмедіа, інституту виборів тощо) характеризуються або імітацією, або стагнацією. Відзначено, що на різних етапах демократизації інституційні детермінанти формуються у просторах «форуму», «сцени», «мережі». Остання є спільнотою епохи постмодерну, яка організовується за принципом «різоми». В епоху модернізації «публіка» (громадська думка, масмедіа) критично оцінювали виступи з відповідної «сцени» (презентації політичної позиції, ідеологічної доктрини) політичних акторів. Постмодерн характеризується кризою

репрезентації (у філософському, мистецькому та політичному сенсах) та, водночас розширенням масштабів участі громадян у політичній комунікації, а отже – політичному представництві. У сучасних умовах створено можливості не лише для інформування громадян, а й для їх інтерактивної участі у процесі ухвалення рішень у публічній політиці;

- розуміння сутності ліберальної концепції політичного представництва. Генеза теорії та практики ліберального політичного представництва напряму пов'язана із теорією автономності політичного поля, теорією суспільного договору, теорією розподілу влади та природних прав людини тощо. У процесі становлення ліберальної концепції політичного представництва трансформуються уявлення відносно ролі інституційних детермінант (від партій та парламентів до масмедіа) так і щодо тих спільнот, інтереси яких вони репрезентують у публічному просторі (від націй та страт до громадянського суспільства). У ліберальній концепції політичного представництва наголос робиться на необхідності формування великої соціальної групи громадянського суспільства. Ліберальна концепція політичного представництва формувалась за наступними напрямками: дослідження груп інтересів, дослідження інституту політичних партій та партійних систем, електоральний процес як інституційна детермінанта політичного представництва, інституціоналізація громадянського суспільства, комунікативний вимір інституційних детермінант політичного представництва, взаємодія між публічною владою та опозицією як основа демократичного політичного представництва, роль ліберальної політичної ідеології у функціонуванні інститутів політичного представництва. Ґенезу ліберальної концепції політичного представництва визначено як сукупність взаємопов'язаних етапів щодо осмислення та обґрунтування демократичного і справедливого правління. Відзначено етапи ґенези ліберальної концепції політичного представництва, визначено особливості такого його колективного суб'єкту, як громадянське суспільство.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що отримані

результати дослідження можуть бути використані органами публічної влади, групами інтересів, політичними акторами, політичними партіями та представниками масмедіа і громадянського суспільства у процесі формування інституційних детермінант політичного представництва, удосконалення наявної законодавчої бази щодо регулювання інституційних детермінант формування системи політичного представництва в Україні. Також результати дисертаційного дослідження можуть бути застосовані для вироблення політики щодо подолання негативу медіатизації політичного представництва, олігархізації партій та посттоталітарної спадщини, здійснення дезінтеграційних процесів щодо автократій пострадянського простору. Результати дисертаційного дослідження створюють передумови для подальшого дослідження стосовно системи взаємодії інституційних детермінант політичного представництва: «масмедіа – політичні партії – парламент» та імплементації отриманих результатів у практичній діяльності в Україні при формуванні системи демократичного політичного представництва.

Основні теоретичні положення та висновки можуть надалі бути використані у науковій та педагогічній роботі та у розробці курсів для закладів вищої освіти, а також спецкурсів, які будуть присвячені проблемам інституційних детермінант формування системи політичного представництва в Україні.

Апробація результатів дисертації відбувалась в ході обговорень на засіданнях кафедри Національного університету «Одеська юридична академія» в 2021–2025 роках та в процесі виступів на 6-ти всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях.

Особистий внесок здобувача. Наведені результати досліджень отримано автором самостійно. Вони відображають авторський підхід до теоретико-методологічних визначень та узагальнень положень щодо інституційних детермінант формування системи політичного представництва в Україні.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 198 сторінок. Список використаних джерел нараховує 149 найменувань.

Публікації. Результати дисертаційного дослідження представлено у 4 статтях, з яких опубліковано у наукових фахових виданнях України, 1 стаття – у науковому закордонному виданні, а також у 6 тезах доповідей у матеріалах наукових конференцій.

Статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України:

1. Воробйов В. А. Політичне представництво із соціального хаосу: партії між організацією та самоорганізацією. *Актуальні проблеми філософії та соціології.* 2021. № 33. С. 88-92. URI: http://apfs.nuoua.od.ua/archive/33_2021/16.pdf

2. Воробйов В. А. Інституційні детермінанти політичного представництва: партії, парламент, масмедіа. *Актуальні проблеми політики.* 2022. № 69. С. 55-60. URI: http://app.nuoua.od.ua/archive/69_2022/8.pdf

3. Воробйов В. А. «Електоральний маятник». Вибір між пропорційною та мажоритарною системами як детермінанта парламентського представництва, *Політикус: науковий журнал.* 2022. № 1. С. 34-38. URI: http://politicus.od.ua/1_2022/5.pdf

Стаття у зарубіжному виданні:

1. Vorobiov, V., Kropyvko, V. Political representation: historical sources and institutional determinants. *Scientific Journal of Polonia University.* 2023. № *58*(3). P. 3-14. URI: https://doi.org/10.23856/5844

Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати:

1. Воробйов В. А. Політичне представництво: протиріччя, загрози, експектації. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України) : у 2 т. :* матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 1. С. 190–193. URI: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4ee72a42-6b0a-4f97-a973-39f36f80c524/content

2. Воробйов В. А. Політичне представництво: раціональність vs популізм. *Українське суспільство в умовах транзиції: сучасні виклики та напрямки розвитку*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених (м. Одеса, 24 травня 2021 р.). Т. 2. Одеса, «Гельветика», 2021. С. 486 – 488.

3. Воробйов В. А. Комунікативне конструювання політичного представництва. *Правове життя сучасної України : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.)* / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 1. С. 254-257.

4. Воробйов В. А. Функції мас-медіа у системі політичного представництва. *Трансформація політичних процесів у XXI столітті, IX Національний конвент:* матеріали IX Національного конвенту Міжнародної асоціації студентів політичної науки (м. Київ, 23- 24 травня 2019 р.) / за загальною редакцією Конверського А. Є. та ін., Київ, 2019. С. 46-51. URI: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f26b92a9-a230-4ce7-bbba-5e3ee9b1b0ca/content

5. Воробйов В.А. Політична комунікація в умовах представницької демократії: між чутливістю та відчуженням. *Регіональна політика: історія, політико-правові засади, архітектура, урбаністика : зб. наук. пр. : матеріали Четвертої Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 листоп. 2018 р.)* / МОН України, М-во регіон. розв., буд-ва та ЖКГ України, Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. та ін. Київ–Тернопіль : Бескиди, 2018. Вип. IV, ч. 1, додаток. С. 60-64.

6. Воробйов В.А. Роль комунікації у політичному процесі. *Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 24-25 лютого 2017 р.)*. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2017. С. 45-48.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана сучасною науковою мовою. Зміст роботи логічно цілісний, а мова подачі матеріалу сприяє чіткому й доступному розумінню основних положень і висновків дослідження.

Відповідність дисертації вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44.

Дисертація відповідає всім вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44.

Загальний висновок. Враховуючи викладене вважаємо, що за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, теоретичною та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Воробйова Віталія Анатолійовича «Інституційні детермінанти формування системи політичного представництва в Україні» відповідає спеціальності 052 «Політологія», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами від 03.04.2019 р., № 283), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами від 31.05.2019 р. № 759) та Порядку

присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 та рекомендується до захисту на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 052 «Політологія».

У результаті відкритого голосування учасники засідання фахового семінару в кількості 8 осіб подали голоси «за». Ніхто із учасників фахового семінару не проголосував «проти» рекомендації дисертаційної роботи Воробйова Віталія Анатолійовича «Інституційні детермінанти формування системи політичного представництва в Україні» до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді. Дисертація написана сучасною науковою мовою, вміло використані спеціальні дефініції. Робота характеризується єдністю змісту, а стиль викладення сприяє доступності розуміння та сприйняття матеріалу.

УХВАЛИЛИ:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Воробйова Віталія Анатолійовича «Інституційні детермінанти формування системи політичного представництва в Україні», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 052 «Політологія».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, теоретичною та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Воробйова Віталія Анатолійовича відповідає вказаній спеціальності та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої

вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44.

3. Рекомендувати дисертацію Воробйова Віталія Анатолійовича на тему «Інституційні детермінанти формування системи політичного представництва в Україні» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 052 «Політологія».

4. Запропонувати Вченій раді Національного університету «Одеська юридична академія» персональний склад разової спеціалізованої вченої ради з правом прийняття до розгляду та проведення публічного захисту дисертації Воробйова Віталія Анатолійовича «Інституційні детермінанти формування системи політичного представництва в Україні»:

Голова ради – Вітман Констянтин Миколайович - доктор політичних наук, професор, директор Центру підготовки магістрів публічної служби і професійних суддів, професор кафедри політичних теорій Національного університету «Одеська юридична академія»

Офіційні опоненти:

Наумкіна Світлана Михайлівна - доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Узун Юлія Вадимівна - доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Рецензенти:

Яковлев Денис Вікторович - доктор політичних наук, професор, декан факультету психології, політології, соціології Національного університету «Одеська юридична академія».

Краснопольська Тетяна Миколаївна - кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних теорій Національного університету «Одеська юридична академія».

Результати голосування присутніх на засіданні докторів та кандидатів наук за профілем поданої на розгляд дисертації: за – 8; проти – немає; утримались – немає.

Головуючий на засіданні
фахового семінару кафедри політичних теорій,
доктор політичних наук, професор Костянтин ВІТМАН